

УДК 027.7

В. Барабаш, к.пед.н., доцент

Я. Чернявська, магістр гр. ІС-23М(1,4)

Центральноукраїнський національний технічний університет

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ БІБЛІОТЕЧНИХ УСТАНОВ

У статті досліджено історію розвитку електронних ресурсів у бібліотеках. Визначено особливості основних етапів розвитку електронних ресурсів вітчизняних бібліотек; розглянуто особливості й види електронних ресурсів.

електронні ресурси, бібліотека, мережа, база даних, розвиток, ресурс

Постановка проблеми. У добу інформаційних технологій електронні ресурси стали основою діяльності бібліотек. Вивчення їхнього розвитку демонструє, як бібліотеки адаптувалися до цифрової епохи та які виклики вони долали у процесі трансформації. Електронні ресурси змінили традиційні функції бібліотек, перетворивши їх на модерні інформаційно-аналітичні центри. Історичний аналіз цих змін дозволяє оцінити їх вплив на сучасне інформаційне суспільство. Загалом вивчення історії дає можливість передбачити майбутні тенденції у розвитку електронних ресурсів. Тож, дослідження історії розвитку електронних ресурсів у бібліотеках є актуальним через потребу зрозуміти їхню роль у формуванні сучасної інформаційної інфраструктури та вдосконалити ефективні стратегії впровадження й підготувати основи для майбутніх інновацій у бібліотечній сфері.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Всебічний аналіз можливостей використання електронних ресурсів бібліотек на сучасному етапі здійснюють О. Онищенко, Л. Дубровіна, В. Горючий та ін. Дослідники акцентують на потужному впливові електронних ресурсів на розвиток інтелектуального та духовного потенціалу молоді.

Питання історичного розвитку та основні етапи становлення інноваційних технологій у вітчизняних бібліотеках досліджують А. Апшай, О. Кириленко, В. Ільганаєва, Л. Трачук, Д. Солов'яненко, Л. Філіпова та ін. Актуальним проблемами впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у вітчизняних та зарубіжних бібліотеках присвячено наукові публікації І. Бородай, Л. Татарчук, Т. Підгайної та інших. О. Воскобойнікова-Гузева, О. Желай, С. Горова та інші дослідники детально вивчають питання цифрової модернізації нової бібліотеки сучасності.

Мета дослідження. Проаналізувати розвиток електронних ресурсів у вітчизняних бібліотеках.

Завдання роботи: проаналізувати історію та розвиток електронних ресурсів бібліотек. Визначити основні ознаки електронних ресурсів, схарактеризувати види електронних ресурсів.

Об'єкт дослідження: бібліотечні установи.

Предмет дослідження: розвиток електронних ресурсів бібліотек.

Виклад основного матеріалу. За нормативними визначеннями, бібліотека, або книгозбірня представляє собою культурно-освітній заклад, що здійснює збирання друкованих і рукописних матеріалів, проводить їхнє опрацювання та показ у каталогах, організовує відповідне їхнє зберігання, збереження й обслуговування ними читачів [7].

Тривалий час відбувається еволюціонування цифрової бібліотеки від перших електронних колекцій до потужних проєктів оцифрування документної пам'яті.

У науковій літературі електронними ресурсами (ЕР) називають інформаційні ресурси, керовані комп'ютером. До основних характеристик ЕР належать форма зберігання; доступність; мультимедійність; масштабованість; оперативність.

Історичний аналіз дозволяє зафіксувати ключові моменти еволюції електронних ресурсів, від їх впровадження до сучасного стану, що сприяє збереженню цінного досвіду для майбутніх поколінь. Всебічний аналіз основних етапів розвитку електронних ресурсів дозволяє бібліотекам та інформаційним системам адаптуватися до потреб сучасного суспільства, сприяючи відкритості знань, збереженню культурної спадщини та підвищенню якості освіти. Кожен етап є основою для подальшого вдосконалення інформаційного середовища, про що свідчить інформація Табл.1.

Таблиця 1.

Історичні віхи розвитку електронних ресурсів

1. Ранній етапи з 1960 – 1970 роки	
Поява комп'ютера	З появою перших комп'ютерів бібліотеки почали експериментувати з автоматизації. У 1960 роках в США почали з'являтися перші системи автоматизації бібліотек.
Бази даних	Розробка перших інформаційних баз даних, які дозволяли зберігати та обробляти інформацію електронним способом.
2. Розвиток мережі з 1980 по 1990 роки	
Поява Інтернету	Інтернет став доступним для широкого загалу, що дало можливість бібліотекам розширити свої ресурси і можливість для доступу до інформації.
Електронні каталоги	Бібліотеки почали запроваджувати електронні каталоги що значно полегшило пошук книг і інших матеріалів.
3. Форматування ресурсів з 1990 по 2000 роки	
Електронні книги та журнали	Виникнення електронних видань змінило підходи до видавництва та розповсюдження інформації.
Доступ до наукових баз даних	Бібліотеки отримали доступ великої кількості наукових електронних ресурсів.
4. Веб 2.0 та соціальні медіа 2000 роки	
Інтерактивні сервіси	Бібліотеки почали використовувати соціальні мережі, блоги та інші веб-2.0 технології для залучення користувачів та зміцнення комунікації.
Мобільний доступ	З розвитком мобільних технологій бібліотеки стали впроваджувати мобільні додатки, які дозволяють користувачам отримувати доступ до ресурсів з будь-якого місця.
5. Сучасний етап з 2010 до сьогодні	
Цифрові колекції	Бібліотеки активно створюють цифрові архіви, рукописи та інших історичні документи.
Відкритий доступ	Поява концепції відкритого доступу сприяла зростанню доступності наукових досліджень та публікацій.
Інтеграція з новими технологіями	Використання штучного інтелекту, великих даних та алгоритмів машинного навчання для покращення пошуку та доступу до інформації

Як слушно зазначають сучасні дослідники бібліотечної інновації І. Бородай, Л. Татарчук, Т. Підгайна, «Бібліотека як інформаційна система пододала шлях від

традиційної до автоматизованої, а згодом і до електронної бібліотеки з цифровим поданням об'єктів збереження (документних ресурсів). Її інформаційно-пошукові засоби змінювалися від паперових каталогів і картотек до електронних, які формуються засобами автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем (АБІС) і надають доступ до «зовнішніх», відносно до цих АБІС, об'єктів ресурсів у цифрових медіа форматах, до систем повнотекстового пошуку для текстових ресурсів» [1].

У контексті загального розвитку електронних ресурсів розглянемо особливості їх розвитку у бібліотечній сфері.

Ранній етап (до 1980 року) – початок автоматизації бібліотечних процесів з використанням мейнфреймів та перших комп'ютерних систем. Фокус на каталогізації та облік. Обмежений доступ до електронних ресурсів для користувачів.

Розвиток мереж та Інтернету (1980-1990роках) – поява локальних та глобальних мереж, що дозволило обмін даними між бібліотеками. Початок розвитку електронних каталогів, доступних через термінали. З'являються перші електронні бази даних та онлайн-журнали.

Ера Інтернету та World Wide Web (1990–2000 роки) – широке розповсюдження інтернету та World Wide Web революціонує бібліотечну справу. З'являються веб-сайти бібліотеки, електронні каталоги стають доступними через веб-браузери. Різке зростання кількості електронних книг, журналів, баз даних та інших ресурсів. Початок використання цифрових сховищ.

Сучасний етап (з 2000-х – до сьогодні) – інтеграція електронних ресурсів у всі аспекти бібліотечної діяльності. Використання хмарних технологій, відкритих даних та великих даних. Розвиток електронного навчання та дистанційного доступу до ресурсів. Зростання важливості цифрової кратності та управління цифровими колекціями. Поява нових форматів електронних ресурсів електронні книги аудіо книги і так далі.

Майбутні тенденції – розвиток штучного інтелекту та удосконалення комп'ютерного навчання в бібліотеках. Ефективне й доцільне застосування віртуальної та доповненої реальності. Зростання персоналізації та адаптивного доступу до ресурсів. Посилання ролі бібліотек як центрів цифрової грамотності та інновації.

До електронних ресурсів сучасних бібліотек відносимо :

- Електронні каталоги, бази даних, що містять метаінформацію про бібліотечні ресурси, дають змогу шукати матеріали за автором, назвою, темою, ключовими словами чи іншими критеріями.

- Електронні бібліотеки, що представляють собою інформаційну систему, яка об'єднує впорядкований фонд цифрових ресурсів, каталог, а також апаратно-програмний комплекс, що забезпечує стабільну роботу пошукової системи. Вона дозволяє оперативно поповнювати колекцію, ресструвати матеріали, забезпечувати їх тривале зберігання та видавати доступ до розповсюдження. Такі бібліотеки містять колекції повнотекстових документів, зокрема книг, статей, тез, дисертацій.

Перша електронна бібліотека в Інтернеті була створена в 1971 році й отримала назву «Гутенбергг» на честь Йоганна Гутенберга, винахідника друкарського верстата. Сьогодні найбільшою електронною бібліотекою є Всесвітня цифрова бібліотека, урочисте відкриття якої відбулося 21 квітня 2009 року. Ініціатором цього масштабного проекту стала Бібліотека Конгресу США.

В епоху розвитку інформаційних технологій найвідомішими цифровими бібліотеками є Google Books, Europeana, Open library – Відкрита бібліотека класичної літератури, що включає понад мільйон матеріалів світовими мовами. World Digital Library (Світова цифрова бібліотека) є міжнародним цифровим ресурсом, створеним за підтримки ЮНЕСКО, Бібліотеки Конгресу США, Національної бібліотеки України імені Вернадського (Електронна бібліотека) та ін.

- Репозиторії – цифрові архіви, де зберігаються наукові праці, дисертації, звіти, дані досліджень, створені співробітниками або студентами.

- Бази даних – спеціалізовані платформи для пошуку та доступу до наукових статей, звітів та іншої необхідної користувачеві інформації.

- Електронні періодичні видання. Бібліотеки зберігають цифрові журнали, газети, бюлетені, доступні у форматі PDF, що дуже зручно для перегляду сучасних наукових і популярних публікацій.

- Мультимедійні ресурси, які включають аудіо- та відео документи.

- Довідково-інформаційні ресурси представляють Онлайн-енциклопедії, словники, довідники, буклети, путівники тощо.

- Віртуальні читальні зали, це платформи, які використовують користувачі, щоб отримати доступ до матеріалів, не відвідуючи книгозбірню.

- Інтегровані бібліотечні системи представляють програмне забезпечення для управління бібліотечними фондами, обліку користувачів і обслуговування (наприклад, Koha, Aleph).

Зазначені електронні ресурси мають значні переваги, до яких, в першу чергу, відносимо доступність, оперативність, економічність, зручність пошуку.

Висновки. Історія розвитку електронних ресурсів у бібліотеках демонструє постійну еволюцію та адаптацію до нових технологій. Бібліотеки успішно інтегрували електронні ресурси у свою діяльність, забезпечуючи користувачам доступ до широкого спектру інформації та навчальних матеріалів. Майбутнє бібліотек тісно пов'язане з подальшим розвитком та інтеграцією нових технологій, що дозволить їм залишитися актуальними та задовольняти потреби сучасного суспільства.

Список літератури

1. Бородай І., Л. Татарчук, Т. Підгайна. Інформаційні технології в діяльності провідних бібліотек світу та їх використання за умов сучасних комунікацій. Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук. 2022. №9. С. 80–91.
2. Горова С. В. Особа в інформаційному суспільстві: виклики сьогодення. Наук. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2017. 467 с.
3. Горovий В. Бібліотечні орієнтири в глобальних інформаційних обмінах. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2020. Вип. 58. С.11–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prnbuimviv_2020_58_3.
4. Електронна бібліотека як середовище адаптивного агрегування інформації / Д. Ланде, О. Баркова // Бібл. вісн. 2013, №2. С. 12–17.
5. Желай О. П. Електронний сервіс сучасної бібліотеки: монографія. Желай Оксана; наук. ред. В. М. Горovий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. Київ, 2021. 208 с.
6. Онищенко О. С. Бібліотека і «цифрове» покоління: нова ситуація, нові форми роботи. Бібл. вісн. 2016. № 5. С. 3–6.
7. Словник української мови: у 20 т. НАН України, Український мовно-інформаційний фонд. К. : Наукова думка, 2010–2022.